

Kitap Tanıtımı/ Book Review

Heinrich Von Staden, *Korkunç İvan Zamanında Rusya*, Çev. Serkan
Acar-Gülşah Hasgüçmen Selenge Yayınları, İstanbul 2016, 148 s.,
ISBN 978-605-4944-07-1.

Harun ARSLANTÜRK*



Heinrich Von Staden, Münster Piskoposluğu'na bağlı Ahlen şehrinde bir burjuvazi çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Babası Walter Von Staden, annesi Kattarina Ossenbach'tır. Heinrich Ahlen'de bir Katolik seminerine devam ettiği sırada, seminere katılanlardan birini bıçaklamakla suçlanmıştı. Kuzeni Steffan Hovener, kendisini rahat edebileceği bir yer olan Livonya'da yaşamaya davet etmiştir.

* Arş. Gör., Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, harunarslanturk@ardahan.edu.tr.



Livonya'da şehir duvarlarını inşa etmek için çalışmış ancak burada daha fazla durmamış ve Valmiera'daki Wolgarten mülklerine kaçmıştır. Orada, Wolgarten'in karısı, Heinrich'in Latince ve Almanca'da okuyup yazabildiğini öğrendiğinde mülklerini ona emanet etmiştir. Heinrich bu süreçten sonra hatırı sayılır bir tüccar haline gelmiştir. Livonya Ruslar tarafından işgal edildikten sonra Heinrich, Ruslar tarafından tutulan sınır kenti Dorpat'da bulunan arkadaşı Joachim Schroter'e bir mektup göndermiştir. Mektupta IV. İvan'ın hizmetinde çalışmak istediğini beyan etmiştir. Moskova'ya davet edilerek IV. İvan ile tanışmış; kısa süre sonra, Çar'ın siyasi oluşumu *Opriçnina*'ya üye olmuştur.

XVI. yüzyılın son çeyreğinde geldiği Moskova'da bir süre ikamet eden Heinrich'in gezi notları Türk tarihinin Rusya ve Doğu Avrupa'daki gelişimi bakımından önem arz eder. Heinrich XVI. Yüzyıl Almancasıyla tuttuğu bu notlar 1893'te dikkatleri üzerinde toplamış ve daha sonra kitap haline getirilmiştir. Kıymetinden ötürü 1925 yılında Rusçaya, 1967 yılında ise Thomas Esper tarafından İngilizceye çevrilmiştir. Bu eser, 2008-2009 yıllarında Moskova'da orijinaliyle birlikte neşredilen "*Zapiski Moskovi*" adlı iki ciltlik eserden de istifade edilerek Serkan Acar ve Gülşah Hasgüçmen tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Türkçe çeviride okuyucunun daha iyi anlayabilmesi açısından paragraflararası bağlantılar kurulmuş, gerekli görülen yerler titiz araştırmaların sonucu olarak açıklayıcı dipnotlarla desteklenmiştir. Böylece Kırım, Kazan, Astrahan Hanlıkları, Nogaylar, Osmanlı Devleti ve Türk Dünyası'nın önemine vurgu yapılmıştır, Türk tarihini ilgilendiren kısımları bakımından bütünlük sağlanmıştır. Ege üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Serkan Acar'ın Türk-Tatar Hanlıkları, Türk Dünyası, Doğu Avrupa Tarihi, Rusya Tarihi alanlarında çalışmalar yapmış olması çeviriyi daha güvenilir ve kapsamlı hale getirmiştir.

Eser "neşredilmek üzere kaleme alınmadığı için ne tarih ne de bir gezi kitabı olarak görülmüştür." Heinrich, cephesinden bakıldığında "*Siz Majesteleri, Macaristan ve Bohemya Kralı ve Lütufkâr Lord'a*" övgüsüyle başlayan bir maruzat olarak sunulan bu notlar İmparator



Rudolf'a Moskova'nın istilası için hazırlanan bir plan önerisi niteliği taşır.

Elimizdeki eser *Çevirmenden* başlığındaki bir izahla başlar, Thomas Esper'in yazmış olduğu önsöz ve girişi ile devam eder ardından *İmparator Rudolf'a Maruzat, Rusya ve Moskova Çarlığı, Rusya'yı İstila Planı ve Staden'in Otopiyografisi* olmak üzere dört bölümden oluşur.

Rudolf'a Maruzat adını taşıyan birinci bölüm (s. 29-32), Thomas Esper'in de ifade ettiği gibi, esere giriş niteliği taşımaktadır. Bu bölümde İmparator Rudolf'a yönelik övgüler yapılırken bir taraftan da imparatorun Rusya'yı istila planını gerçekleştirmesine yönelik telkinler öne çıkartılır. Esasında bu bölümde Staden, Rusya'yı istila planı konusundaki raporunu bir nevi tanıtmakta ve takdim etmektedir. Bu bölümün çevirisini kıymetli kılan hususlar dipnotlarda "votçina", "meşçye" gibi toprak sistemine dair terimlerin yanı sıra, Kırım Hanı Devlet Giray, Çar IV. İvan, Kazan vb. şahıs ve yer adlarının çevirmen tarafından açıklanmış olmasıdır. Bu metot zaten çevirinin tamamında titizlikle uygulanmıştır.

Moskova ve Rus Çarlığı adını taşıyan ikinci bölümde (s. 33-91), Türk tarihi açısından dikkat çeken husus, en başta Knezlerin Kırım hanı ile mücadelelerinin anlatılmış olmasıdır. Diğer yandan Moskova Knezliğinin idari ve mali anlamdaki teşkilatlanması dipnotlarda açıklanmış ve bu teşkilatlanmada Türk-Moğol tesirlerinin görülebilir olması bu bölümü anlamlı kılmaktadır. Heinrich Von Staden'in Moskova tasviri ve Korkunç İvan hakkındaki düşünceleri kayda değerdir. Thomas Esper'in ifade ettiği gibi Heinrich Von Staden'in Moskova idaresini tasviri kendine özgü birinci el kaynak olması sebebiyle kıymetli bir hal almıştır. Moskova tasviri dramatik ve çetrefilli yapının iç yüzünü gözler önüne sermiştir.

IV. İvan'ın, son Rus knezi ve ilk Rus çarı olması Rusya tarihi açısından onu önemli bir şahsiyet haline getirmiştir. IV. İvan'ın Moskova'da meydana gelen bir isyan sonucu Aleksandrova Sloboda'ya yerleşmesi ve çarlığı bırakması bu dönemdeki en çarpıcı hadisedir. Onun Moskova'ya gönderdiği mektuplar neticesinde halkın desteğiyle tekrar



çar olarak geri dönmüştür. Heinrich Von Staden, IV. İvan'ın *Oprıçnina* teşkilatını notlarında tafsilatlı şekilde aktarmıştır. Bu teşkilat, IV. İvan'ın meclisi ve ordusu için gerekli geliri garantilemek için ülkenin bir bölümünü kendi toprağı haline getirdiğı bir sistemdi. Çar IV. İvan merkezi otoriteyi tesis etmek için yüksek aristokrasi zümresi Boyarları ortadan kaldırmayı kendisine amaç edinmiştir. Bunun için geniş kapsamlı tedhiş sistemi kurularak ülke yönetimi *Oprıçnina* ve *Zemşçina* olmak üzere iki kısma ayrılmıştı. *Oprıçnina* doğrudan Çar'a bağı ve devlet otoritesini bozmak isteyenleri temizlemekle görevlendirilmiş kişilerden oluşmaktadır. Çar'ın masraflarını karşılamak amacıyla belli şehirleri, kasabaları içine alan devlet içinde devlet yapılanmasıdır. *Zemşçina* olarak adlandırılan diğey yapılanma ise *Oprıçnina* dışında kalan ve Moskova yönetimine bağılı kısımları oluşturmaktadır.

Rusya'yı İstila Planı adını taşıyan üçüncü bölüm (92-109) Heinrich Von Staden'in Kutsal Roma Germen İmparatoru Rudolf'u Rusya'yı istilası konusunda sürekli Kırım Han'ı Devlet Giray'ın yapmış olduğı baskınları örnek göstererek ikna etmeye çalıştığı anlaşılmaktadır. Heinrich, raporunda bu coğrafyayı çok iyi bildiğini aktarmakta ve klasik bir işgali öngörmektedir. Rus şehirlerinin çok müstahkem yapıda olmadığını belirtmekte ve istilanın kolay bir şekilde gerçekleşebileceğini ifade etmektedir. Heinrich'in asıl amacı, Korkunç İvan Rusya'sını Kutsal Roma Germen Hristiyanlığına çekmek ve bu toprakları Avrupa Hristiyanlığının bir parçası yahut eyaletleri konumuna getirme gayreti taşımaktadır. Son hedefte Rusya'nın istilası ile birlikte İran'la sınır olunacağından Osmanlı Devleti'nin de bu plan dahilinde yok edilmesi amacı ortaya konmuştur.

Staden'in Otobiyografisi adlı dördüncü bölüm (110-139) Onun hayatını anlattığı bölümdür. Staden, otobiyografisinde Livonya'nın Ruslar tarafından işgali ile Moskova'ya nasıl ulaştığını, Büyük Knez'e nasıl takdim edildiğini ve Rusya'da geçen *opriçnik* yıllarını anlatmaktadır.

Sonuç olarak titizlikle çevrilerek dipnot ve açıklamalarla Türk okuyucular ve akademik camia için daha anlaşılır hale getirilen



Heinrich'in notları Rusya'nın ve dolayısıyla Doğu Avrupa Türk tarihinin bu bilgilerle yeniden değerlendirme gerçeğini ortaya koymaktadır. Çünkü bir taraftan XVI. yüzyıl Rusya'sını tasvir ederken diğer taraftan Kutsal Roma Germen İmparatorluğu merkezinde Avrupa'nın Avrupa Birliği ve Avrasya politikasını yüzyıllar öncesinden gözler önüne sermektedir. Bu ekseninde IV. İvan Rusya'sının dini yönden zayıflığına dikkat çekilmiş ve Kutsal Roma Germen İmparatorluğunun bir parçası haline getirilmesi önerilmiştir. Ayrıca, Rusya'yı istila planı bölümünde ortaya konan hedefler 1900'lü yılların başında Sir Halford John Mackinder tarafından belirlenen "*Kara Hâkimiyet Teorisi*"ni aklı getirmektedir. Zira Staden, Doğu Avrupa, Kuzey ülkeleri ve Rusya topraklarını da içine alan bir hedefe XVI. yüzyılda yönelmiş ve tarihe bu şekilde not düşmüştür.

